

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Sandra JAGODIC

**ANALIZA RAZLOGOV ZA ODLOČITEV O REJI
ŠKOTSKEGA VIŠAVSKEGA GOVEDA**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Sandra JAGODIC

**ANALIZA RAZLOGOV ZA ODLOČITEV O REJI ŠKOTSKEGA
VIŠAVSKEGA GOVEDA**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

**ANALYSIS OF REASONS FOR THE DECISION TO REAR
SCOTTISH HIGHLAND CATTLE**

GRADUATION THESIS
Higher professional studies

Ljubljana, 2016

Diplomsko delo je zaključek Visokošolskega strokovnega študija kmetijstva - zootehniko. Opravljeno je bilo na Katedri za znanosti o rejah živali, enoti za govedorejo Oddelka za zootehniko Biotehniške fakultete, Univerze v Ljubljani. Praktičen del naloge je bil izveden na terenu, pri rejcih škotskega višavskega goveda, katere smo tudi anketirali.

Komisija za študij 1. in 2. stopnje Oddelka za zootehniko je za mentorja diplomskega dela imenovala viš. pred. mag. Marka Čepona.

Recenzent : prof. dr. Stanko Kavčič

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: doc. dr. Silvester ŽGUR
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Stanko KAVČIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: viš. pred. mag. Marko ČEPON
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora:

Podpisana izjavljam, da je diplomsko delo rezultat lastnega raziskovalnega dela. Izjavljam, da je elektronski izvod identičen tiskanemu. Na univerzo neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravici shranitve avtorskega dela v elektronski obliki in reproduciranja ter pravico omogočanja javnega dostopa do avtorskega dela na svetovnem spletu preko Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete.

Sandra Jagodic

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Vs
DK	UDK 636.2(043.2)=163.6
KG	govedo/pasme/škotsko višavsko govedo/ankete/Slovenija
KK	AGRIS L01/5213
AV	JAGODIC, Sandra
SA	ČEPON, Marko (mentor)
KZ	SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI	2016
IN	ANALIZA RAZLOGOV ZA ODLOČITEV O REJI ŠKOTSKEGA VIŠAVSKEGA GOVEDA
TD	Diplomsko delo (visokošolski strokovni študij)
OP	IX, 34 str., 4 pregl., 8 sl., 2 pril., 25 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	V diplomski nalogi smo želeli ugotoviti, zakaj so se posamezni rejci odločili za rejo škotskega višavskega goveda. To je pasma, ki je bila leta 1996 uvožena iz Avstrije v Slovenijo. Pasma pridobiva vse večji delež v slovenski govedoreji. Leta 2001 je bil stalež škotskega višavskega goveda 72 živali, leta 2007 je narasel na 695 živali, leta 2015 pa že na 2289. Rejcev, ki so redili to pasmo goveda je bilo leta 2001 samo 7, leta 2007 je bilo rejcev že 108, leta 2015 pa 285. Med šestimi rejci škotskega višavskega goveda smo opravili anketo v kateri smo ugotavljali osnovne razloge za rejo te pasme. Po mnenju rejcev je škotsko višavsko govedo nekoliko drugačnih lastnosti od ostalih pasem goveda. Pasma je glede reje in prehrane zelo skromna; ne potrebuje hleva, celo leto je lahko na prostem, zadovoljna je s krmo slabše kakovosti, zahteva minimalno dnevno oskrbo, zato je idealna dopolnilna dejavnost na kmetiji. Ravno ta drugačnost pasme in našete lastnosti škotskega višavskega goveda so anketirane rejce spodbudile k nakupu škotskega višavskega goveda.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Vs
DC UDC 636.2(043.2)=163.6
CX cattle/breeds/Scottish Highland cattle/questionnaires/Slovenia
CC AGRIS L01/5213
AU JAGODIC, Sandra
AA ČEPON, Marko (supervisor)
PP SI-1230 Domžale, Groblje 3
PB University of Ljubljana, Biotechnical faculty, Department of Animal Science
PY 2016
TI ANALYSIS OF REASONS FOR THE DECISION TO REAR SCOTTISH
HIGHLAND CATTLE
DT Graduation Thesis (Higher professional studies)
NO IX, 34 p., 4 tab., 8 fig., 2 ann., 25 ref.
LA sl
AL sl/en
AB With the diploma thesis we wanted to find out why breeders made the decision to breed Scottish Highland cattle. This is a breed that was brought to Slovenia from Austria in 1996, and is gaining in numbers among Slovenian cattle farmers. In 2001, there were 72 heads of Scottish Highland cattle in Slovenia, by 2007 this number had grown to 695, while in 2015 the number reached 2,289. In 2001, there were only 7 breeders of this type of cattle, in 2007 there were 108, and in 2015 there were as many as 285. We carried out a survey among the six Scottish Highland cattle breeders with which we wanted to determine the main reasons for breeding this particular breed. According to the breeders, Scottish Highland cattle have a number of distinguishing features in comparison with other breeds of cattle. It is modest breed with regard to breeding and food; it does not require a cattle shed and can remain outdoors throughout the year, it can consume lower-quality feed, it requires only minimal daily care, which makes it the ideal supplementary activity for a farm. These distinguishing features made this choice of cattle breed popular among the breeders who took part in the survey.

KAZALO VSEBINE

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA (KDI)	III
KEY WORDS DOCUMENTATION (KWD)	IV
KAZALO VSEBINE	V
KAZALO PREGLEDNIC	VII
KAZALO SLIK	VIII
KAZALO PRILOG	IX
1 UVOD	1
2 PREGLED OBJAV	2
2.1 ZGODOVINA IN NASTANEK PASME	2
2.2 OPIS IN LASTNOSTI PASME	2
2.2.1 Glava	3
2.2.2 Vrat in pleče	4
2.2.3 Hrbet, trup in okončine	4
2.2.4 Dlaka	4
2.3 RAZŠIRJENOST ŠKOTSKEGA VIŠAVSKEGA GOVEDA V SLOVENIJI	6
2.4 OBLIKE REJE GOVEDI	6
2.4.1 Celoletna reja na pašniku	6
2.4.2 Prezimovanje na pašniku	7
2.4.3 Paša govedi	9
2.4.4 Ograditev pašnika	11
2.4.5 Pasma goveda primerne za celoletno rejo na pašniku	12
2.4.6 Velikost črede	13
2.4.7 Kontrola črede	13
2.4.8 Sezonske telitve	13
2.4.9 Zajedavci pašnih živali	14
3 MATERIAL IN METODE DELA	16
3.1 VPRAŠALNIK IN INTERVJU TER NJUNI IZVEDBI	16
3.2 INTERVJU TREH REJCEV ŠKOTSKEGA VIŠAVSKEGA GOVEDA	16
4 REZULTATI	17
4.1 ANALIZA PODATKOV IZ VPRAŠALNIKA	17
4.2 ANALIZA TREH KMETIJ V LETU 2007	19
4.2.1 Predstavitev kmetije rejca 1	19
4.2.2 Predstavitev kmetije rejca 4	22
4.2.3 Predstavitev kmetije rejca 3	24
4.3 STANJE TREH KMETIJ V LETU 2016	25
4.3.1 Kmetija rejca 1	25
4.3.2 Kmetija rejca 4	25

4.3.3	Kmetija rejca 3	26
5	RAZPRAVA IN SKLEPI	27
5.1	RAZPRAVA	27
5.2	SKLEPI	29
6	POVZETEK	31
7	VIRI	33
	ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1:	Telesna masa in višina škotskega višavskega goveda (Vzreja škotskih višavskih govedi, 2006).....	3
Preglednica 2:	Stalež škotskega višavskega goveda in število kmetij s to pasmo goveda od leta 2001 do 2015 (Genska banka v živinoreji, 2016).....	6
Preglednica 3:	Prvo srečanje, vtis, navdušenje rejcev te pasme goveda ter nakup škotskega višavskega goveda (ŠVG).....	17
Preglednica 4:	Pogoji reje na kmetiji pri posameznih rejcih	18

KAZALO SLIK

Slika 1: Dolge dlake odlično varujejo oči (foto: S. Jagodic).....	4
Slika 2: Prilagojena ekstremnim vremenskim razmeram (foto: S. Jagodic)	5
Slika 3: Plemenska telička črne barve (foto: S. Jagodic)	5
Slika 4: Pogled na preprosto leseno zavetje (foto: S. Jagodic).....	9
Slika 5: Primer močno poškodovane travne ruše (foto: S. Jagodic).....	11
Slika 6: Pogled na del črede, v ozadju čredinke (foto: S. Jagodic)	12
Slika 7: Plemenski kravi, v ozadju ribnik (foto: S. Jagodic)	21
Slika 8: Čreda pri hranjenju (foto: S. Jagodic)	23

KAZALO PRILOG

Priloga A: Vprašalnik

Priloga B: Anketa

1 UVOD

V Sloveniji je govedoreja zelo pomembna panoga kmetijstva, saj imamo kar 63 % kmetijskih površin prekritih s travo. Prežvekovalci so najboljše usposobljeni, da predelajo in izkoristijo travo in krmo, ki jo dobimo s konzerviranjem (seno, otava, travna silaža...).

Na območjih, kjer so površine primerne za obdelavo in pridelavo krme se govedorejci ukvarjajo z intenzivno govedorejo in s tem največkrat tudi s prirejo mleka oz. redijo molznice.

Na hribovitih območjih, teh pri nas ni malo se kmetje pogosto odločajo za bolj nezahtevne pasme goveda in proizvodne usmeritve. Na takšnih območjih se z rejo goveda ohranjajo kmetijske površine v obdelavi in tudi rodovitnost zemlje.

Rejcem govedo na hribovitih območjih omogoča prodajo rastlinske pridelave preko kakovostnih živalskih proizvodov. Govedo na takšnih območjih ni le proizvajalec mesa in mleka, ampak je tudi oskrbovalec krajine.

Urejena krajina je pomembna, ne samo s kmetijskega, ampak tudi z okoljskega vidika. Ob koncih tedna prihajajo ljudje iz mest na podeželje, odidejo iz mestnega vrveža, ker se želijo spočiti, se nadihati svežega zraka in spočiti ob pogledih na naravo in urejeno krajino ter na govedo, ki se brezskrbno pase na pobočjih.

Na hribovitih območjih s slabšimi pogoji za pridelavo kakovostne krme se v zadnjem času nekateri rejci odločajo za rejo škotskega višavskega goveda. Za to pasmo goveda je značilno, da je prilagojena na ekstremne klimatske razmere in je idealen oskrbovalec krajine. V Sloveniji v zadnjih nekaj letih narašča povpraševanje po škotskem višavskem govedu.

V diplomski nalogi smo želeli ugotoviti, zakaj so se rejci odločili za rejo škotskega višavskega goveda. Zato smo analizirali razloge za odločitev o reji škotskega višavskega goveda.

2 PREGLED OBJAV

2.1 ZGODOVINA IN NASTANEK PASME

Škotsko višavsko govedo je zelo stara pasma goveda, ki se po Škotski pokrajini pase že od 6. stoletja. Še danes je stvar debate ali ta unikatna pasma izvira iz Škotske ali pa je bila uvožena iz Skandinavije. Teorija Michaela Fennela je pridobila širok sprejem odobravanja med rejci škotskega višavskega goveda. Michael je prepričan, da je škotsko višavsko govedo rezultat mešanja dveh starodavnih azijskih pasem; *bos longifrons* ter *bos primigenius*. Prvo zaradi dolgih rogov ter drugo, zaradi kosmatega izgleda. Na novo razvita pasma je počasi migrirala proti zahodu in severu baltske obale pred približno 6000 leti. Od tam je bilo izseljevanje v visokogorje oz. višavje in otoke Škotske. Po tej teoriji so Kelti spustili govedo v visokogorje Škotske v upanju, da bi ohranili črede pod kontrolo (Highlandcattle Breed Standards, 2016).

Škotsko višavsko govedo je odigralo odločilno vlogo pri razvoju okolja in civilizacije škotskega visokogorja. Govedo je bilo vir mesa in mleka za kmete v visokogorju. Dlaka je bila uporabna pri postopku predenja preje. Teleta so prodajali na letnih srečanjih, najbolj slavna prodaja se je odvijala v mestu Stirling na Škotskem. Pogosto je bilo govedo po prodaji usmerjeno na pot za Anglijo, kjer je bila nadaljnja prodaja. Večina tega goveda je bila črne barve. Črno škotsko višavsko govedo, ki je bilo najdeno predvsem na otokih, so imenovali Kyloes. To je bila majhna, zelo odporna in počasi se razvijajoča pasma goveda. Torej ni preveč presenetljivo, da so jih kmalu sparili in so se vrste obdržale kot »večje rdečkaste celinske živali« (Highlandcattle Breed Standards, 2016).

Prva rejska knjiga škotskega višavskega goveda je iz Anglije, iz leta 1884, takrat je bila ustanovljena prva rejska organizacija. Prva rodovniška knjiga je bila sestavljena samo iz bikov, druga je bila iz 866 rodovniških krav in 63 bikov. Kasneje so bila ustanovljena razna društva in organizacije tudi v Kanadi, ZDA, Švedskem, Danskem, Nemčiji, Avstraliji in Novi Zelandiji (Highlandcattle Breed Standards, 2016).

V zadnjem času se črede škotskega goveda pojavljajo tudi v Srednji in Severni Evropi ter v Severni Ameriki. Škotsko govedo redijo tudi na severu Aljaske in v skandinavskih deželah. Organizirane reje so na Škotskem in v Veliki Britaniji stare blizu 200 let (Sambraus, 1987).

Prvi zapisi škotskega višavskega goveda segajo v dvanajsto stoletje, arheološka najdišča pa potrjujejo prisotnost te pasme že v šestem stoletju (Vzreja škotskih višavskih govedi, 2006).

2.2 OPIS IN LASTNOSTI PASME

Škotsko višavsko govedo spada med angleške mesne pasme goveda. Pri mesnih pasmah je selekcija usmerjena na lastnosti za izboljšanje klavne kakovosti. Angleške mesne pasme imajo od vseh pasem goveda najmanjši okvir.

Za te pasme je značilno (Čepon in Petrič, 2004):

- majhna rojstna masa telet

- majhna intenzivnost rasti (g/dan)
- majhna odrasla velikost (kg)
- majhna zmogljivost rasti
- majhna masa ob odstavitvi

Preglednica 1: Telesna masa in višina škotskega višavskega goveda (Vzreja škotskih višavskih govedi, 2006)

	Odrasla krava	Odrasel bik
Višina vihra (cm)	110–120	125–135
Telesna masa (kg)	450–550	650–750
Porodna teža (kg)	22	25

Iz preglednice 1 je razvidno, da škotsko višavsko govedo dosega odraslo telesno maso med 450 in 750 kilogrami. Krave dosega odraslo telesno maso med 450 in 550 kilogrami, v višino vihra merijo 110 - 120 centimetrov. Biki dosega odraslo telesno maso med 650 in 750 kilogrami, v višino vihra merijo med 125 in 130 centimetrov. Novorojena teleta ženskega spola imajo telesno maso 22 kg, moškega spola pa 25 kg (Vzreja škotskih višavskih govedi, 2006).

2.2.1 Glava

Od vseh predstavnikov angleških pasem goveda ima škotsko višavsko govedo največjo in najbolj slikovito glavo. Glava je sorazmerna s telesom živali, linija med očmi je široka, medtem ko je linija med očmi in točki na gobcu krajša. Prostor med očmi mora biti širok, dolg in košat, vsak goli predel med očmi pa zagotovo vpliv na videz živali. Nekateri predstavniki škotskega višavskega goveda imajo dlake na glavi tako široke, da jim prekrivajo čelo in oči. Oči morajo biti svetle in polne, odražajo zdravje in počutje živali. Najbolj pomembna oz. značilna lastnost škotskega višavskega goveda so njihovi rogovi. Pri bikih morajo biti močni in izviti iz glave, rahlo nagnjeni naprej in malo dvignjeni, naraščajo proti točki nad glavo. Nekateri rejci smatrajo, da je vsak padec višine rogov napaka, prav tako so mnjenja, da je videz moških živali nekoliko manj opazen, ko se rogovi dvignejo neposredno od krone. Vendar pa, ko je govedo pripeljano v opazovalni koridor, izkušeni sodniki zlahka odkrijejo in komentirajo obliko rogov. Rogovi pri kravah zrastejo in nakazujejo kvadratno obliko, dvignejo se prej kot pri bikih in so nekoliko daljši. So rdečkaste barve vse do konic. Rogovi škotskega višavskega goveda dajejo pasmi pečat plemenitosti, kar pritegne poglede mimoidočih. Rejci pa imajo raje videz živali, ki se razlikuje od ostalih pasem goveda (Highlandcattle Breed Standards, 2016).

Slika 1: Dolge dlake odlično varujejo oči (foto: S. Jagodic)

2.2.2 Vrat in pleče

Vrat pri škotskem višavskem govedu mora biti lep, brez vsakršnih izrastkov na spodnjem delu vratu. Linija med glavo in vihrom mora biti ravna. Biki imajo značilen greben, ki mora biti elegantno postavljen od začetka rogov, ter dobro odlakan z valovito dlako. Ramena, ki se spuščajo od zgornje točke plečeta do spodnje okončine, podlahti, so debela in močna (Highlandcattle Breed Standards, 2016).

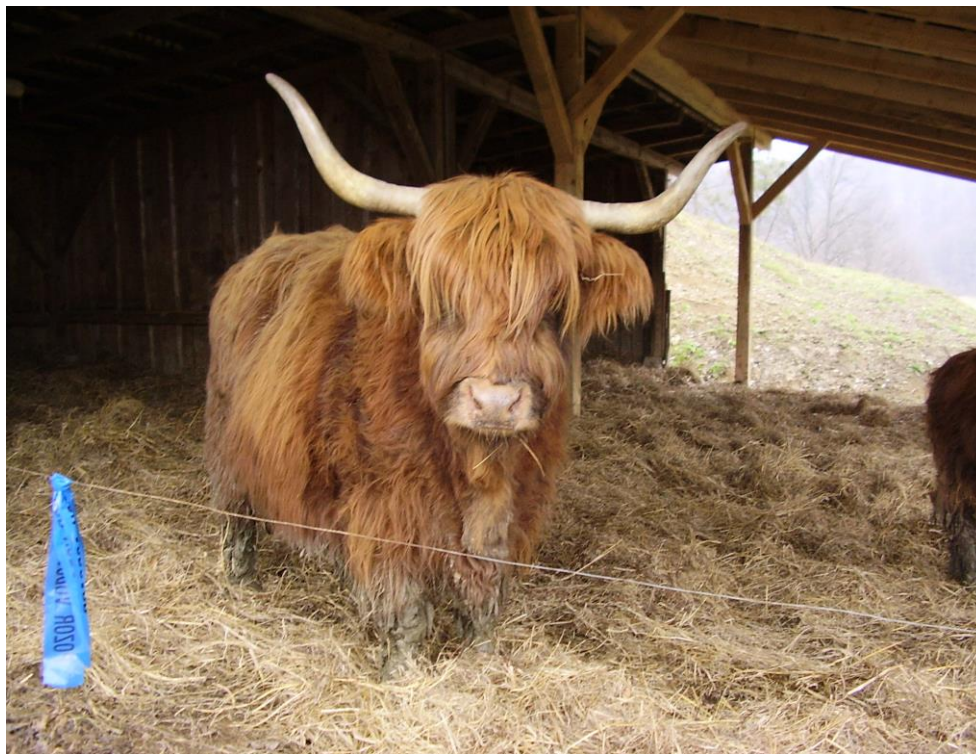
2.2.3 Hrbet, trup in okončine

Hrbet pri škotskem višavskem govedu mora biti lepo zaokrožen ter raven, vsakršna odstopanja so sporna. Rebra morajo biti lepo zaokrožena in globoka. Stegna morajo biti lepo razvita in polna. Zadnja četrtina trupa mora biti kvadratne oblike. Noge, tako zadnje kot prednje so kratke in imajo močne kosti, z dobro podstavljenimi parklji. Noge so odlakane in iste barve kot dlaka na kožuhi. Škotsko višavsko govedo mora imeti širok prostor med okončinami, premikati se mora dostojanstveno in plemenito (Highlandcattle Breed Standards, 2016).

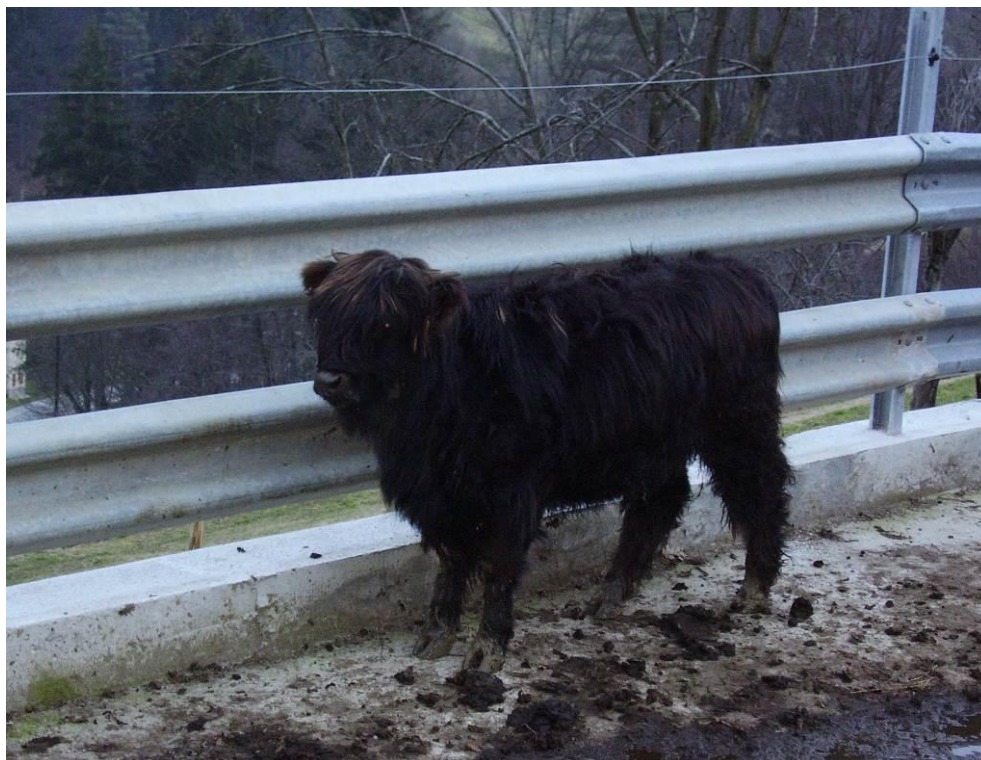
2.2.4 Dlaka

Dlaka škotskega višavskega goveda mora biti zelo bogata, gosta in velikega volumna. Po trupu mora biti zelo dolga, do 30 centimetrov, elegantna in valovita. Če je dlaka preveč kodrasta ni dobro, saj škodi videzu živali. Kožuh je iz dveh plasti. Zgornja dolga dlaka preprečuje vodi, da bi prodrla do kože, spodnja, mehkejša pa zadržuje telesno toploto.

Običajne barve škotskega višavskega goveda so črna, rdeča, rumena, srebrna in progasta (Highlandcattle Breed Standards, 2016).

Slika 2: Prilagojena ekstremnim vremenskim razmeram (foto: S. Jagodic)

Slika 3: Plemenska telička črne barve (foto: S. Jagodic)

2.3 RAZŠIRJENOST ŠKOTSKEGA VIŠAVSKEGA GOVEDA V SLOVENIJI

Škotsko višavsko govedo je pri nas iz leta v leto vse bolj poznana pasma goveda.

Iz preglednice 2 je razvidno, da je bilo leta 2001 rejcev škotskega višavskega goveda v Sloveniji oziroma kmetij na katerih so redili škotsko višavsko govedo 7, skupno število živali pa 72. Počasi je stalež škotskega višavskega goveda naraščal in leta 2015 je bilo že rejcev 285, skupno število živali pa 2289 (Genska banka v živinoreji, 2016).

Preglednica 2: Stalež škotskega višavskega goveda in število kmetij s to pasmo goveda od leta 2001 do 2015 (Genska banka v živinoreji, 2016).

Leto	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
število živali	72	112	167	202	363	400	600	860	1084	1341	1641	1949	2036	2124	2289
število kmetij	7	15	25	29	56	62	101	130	163	194	190	219	247	273	285

2.4 OBLIKE REJE GOVEDI

Primarni namen reje govedi sta prireja mleka in prireja mesa. Zaradi ugodnejšega dohodkovnega položaja prireje mleka v primerjavi z prirejo govejega mesa je bilo v zadnjih desetletjih namenjeno veliko več pozornosti področju prireje mleka. Posledično je bilo intenzivnejše tudi selekcijsko delo, pa tudi sistemi reje goved za prirejo mleka so se hitro razvijali in izpopolnjevali. Prireja govejega mesa pa je ostala nekako v ozadju in neopazna (Čepon, 2004).

Zaradi vedno intenzivnejše prireje mleka, so se začela prazniti hribovita in druga območja, kjer po tržno ekonomski logiki prireja mleka ni več gospodarna. Prav tako pa so postale mlečne pasme govedi vse bolj specializirane in ne omogočajo več prireje kakovostnega govejega mesa (Čepon, 2004).

Govedoreja mora biti pravilno usklajena z vsakokratno krmno osnovo, kar še posebej velja za pridelovanje voluminozne krme (paša, trava, vse vrste silaž, seno, strniščni in prezimni posevki ...). Za usmeritev kmetije v različnih oblikah reje goved so pomembni še velikost kmetije, podnebje oz. klima, prevladujoče rastlinje, konfiguracija kmetijskih površin, delovna moč ter tudi tržišče oziroma oddaljenost od trga (Cizej, 1991).

Rejo goveda tako razdelimo na dva dela: intenzivno, kjer je večja poraba močne krme in ekstenzivno, kjer temelji obrok na voluminozni krmi ter paši (Čepon in Petrič, 2004).

2.4.1 Celoletna reja na pašniku

Celoletna reja goveda na pašniku je oblika reje, ki omogoča, da so živali celo leto na pašniku. Kadar podaljšujemo pašno sezono v pozno jesen ter živali prezimujejo na prostem je takšen način reje živali eden izmed bolj donosnejših načinov v prireji mesa na travinju. Stroški pri celoletni reji živali na pašniku so nižji kot pri hlevski reji. Celoletna reja na pašniku nam omogoča delovno ekstenzivnost, pri čemer odpade delo z nastiljanjem,

kidanjem in razvozom gnoja na pašnik. Prav tako celoletna reja na prostem ugodno vpliva na splošno počutje in zdravje živali (Achilles, 2002).

Pridelava cenejše hrane, varovanje narave ter razvoj trajnostnega kmetovanja so dejavniki, kateri vplivajo na pomen pašne reje vseh domačih živali (Vidrih, 2005).

Gospodarski učinek celoletne reje na pašniku se kaže v zmanjšanju stroškov reje in večji vitalnosti živali. Amortizacije hleva ter pripadajočih objektov ni, delno odpade strošek porabe nastilja, delno tudi čiščenje hleva in odvoz gnoja (Vidrih in sod., 1998).

Po drugi strani je potrebno računati za 15 do 20 % večjo porabo krme v času daljšega hladnega obdobja. Z delom pri oskrbi živine v hlevu se delno kompenzira prestavljanje živine iz čredinko v čredinko, vzdrževanje ograje ter kadar je zelo mraz ali ni snega dovoz vode na pašnik. V tistih čredinkah, ki so namenjene prezimovanju živali pustimo višek pridelane spomladanske krme, ki smo jo konzervirali v balah. Stroške za krmljenje je mogoče zmanjšati tudi tako, da krmnih posevkov za pozno jesenski in zimski čas ne požanjemo s stroji, ampak jih popasejo živali (Vidrih in sod., 1998).

Tudi Eilers (2005) je mnenja, da so pri celoletni reji na pašniku proizvodni stroški nižji, saj so živali zunaj hleva, tudi hranijo se zunaj, na paši ali krmišču. Ta oblika reje zahteva manj dela, zmanjšajo se stroški priprave in skladiščenja krme. Nastiljanja in kidanja gnoja praktično ni. Živalim je udobneje kot v hlevu. K boljšemu zdravju pripomore tudi dobro počutje živali. Vendar pa so po drugi strani živali direktno izpostavljene mrzlim in toplim vplivom okolja. Močno namočena tla in vlaga pa negativno vplivata na parklje in posledično tudi na zdravje živali.

Celoletna reja na pašniku pride v poštev za kmetije, kjer želijo ohraniti rejo goveda in pri tem izbrati zelene površine, vendar pa se poleg govedoreje ukvarjajo tudi z drugimi dejavnostmi, katere kmetiji prinašajo dohodek. Poudarjajo tudi, da ta način reje prinaša zaslužek le, če:

- razpolagamo s prostimi travnatimi površinami,
- uporabimo primerno pasmo govedi,
- dosegamo z optimalno rejo največje priraste telet,
- daljnosežno izključimo izgube telet (Breinesberger in sod., 1990).

2.4.2 Prezimovanje na pašniku

Veliko se bo potrebno še učiti, opazovati, pridobivati izkušnje, preizkušati, v kolikor bomo hoteli napredovati na področju širjenja pašne reje govedi ter preprečiti širjenje grmovja na kmetijska zemljišča. V svetu se uveljavlja celoletno bivanje živali na pašniku tudi zaradi spoznanja, da je živalim treba vrniti vlogo v naravnem okolju (Vidrih, 2005).

Na kmetijah, kjer prakticirajo prezimovanje živali na prostem ocenjujejo, da so živali bolj zdrave, njihova življenjska moč je večja, predvsem pa je ta oblika reje veliko cenejša. Ugotovili so, da je poraba zaužite vode veliko večja pri živalih katere prezimujejo na prostem. Več ko živali zaužijejo krme večja je potreba po vodi. Razgradnja krme mora potekati neprekinjeno, da je telo oskrbljeno s potrebno toploto. Živali se lahko z vodo, ki jo

potrebujejo oskrbijo tudi tako, da jedo sneg. Skrb za napajanje živali je odveč, kadar je sneg čist in vrhnja plast ni zamrznjena, saj dajejo živali takrat prednost snegu. S tem, ko živali jedo sneg, zauživajo tekočino v majhnih požirkih in ravno takrat ko jim najbolj ustreza glede na zauživanje krme. Kadar se napravi skorja na snegu ga je treba prehoditi, da pridejo živali do sipkega snega pod njo (Vidrih, 2005).

Pri ohranjanju kmetijskih zemljišč opravljajo živali dragoceno delo, kar je zelo velika korist prezimovanja govedi na pašniku (Vidrih, 2005).

V Sloveniji imamo že kar nekaj domačih izkušenj o tem kako naj poteka prezimovanje živine na pašniku. V Nemčiji, kjer imajo doktorate znanosti s tega področja, navajajo naslednje ugotovitve:

- pred nastopom zime morajo biti živali v dobri kondiciji,
- potrebe po energiji se povečajo za 15 do 20 %, kadar nastopijo zelo hladni dnevi, zato morajo imeti dovolj krme na razpolago,
- živali morajo imeti možnost, da se umaknejo pred močnim vetrom, posebno kadar so mokre. Kjer ni naravnega zavetja (doline, gozd), je potrebno postaviti zaščito pred vetrom iz priročnega materiala (bale slame, stene iz desk),
- živali morajo biti čiste in suhe kadar je mraz, saj blato in gnoj na nogah močno zmanjšata izolacijsko zmožnost njihove dlake (Vidrih, 2005).

Različne raziskave so pokazale, da je govedo zelo odporno proti mrazu. Vendar pa je vseeno potrebno postaviti zavetišče na del pašnika, da se lahko živali v neugodnih vremenskih pojavih vanj zatečejo. Pri prezimovanju na prostem je potrebno upoštevati nekatere osnovne stvari:

- živalim je potrebno nuditi zadostne količine vode in krme,
- po potrebi pripraviti njive za pašnik, ki naj služi kot zimski pašnik,
- potrebno je varovanje biotopa,
- pred vremenskimi vplivi je potrebno površine, na katerih bodo prezimovale živali zaščititi naravno ali umetno,
- za vsa potrebna opravila ter vseh vremenskih pogojev mora biti pašnik vedno dostopen, v deževnih obdobjih uporabljamo peščene, odcedne površine,
- vsem živalim morajo biti na voljo mineralni dodatki,
- krmišče in napajališče ne smeta biti v bližini potokov oz. delih kjer zastaja voda, da le to ostane suho (Warzecha in sod., 1998).

Splošna ugotovitev o prezimovanju na pašnikih je ta, da so živali bolj zdrave in njihova življenjska moč je večja (Vidrih, 2005).

Slika 4: Pogled na preprosto leseno zavetje (foto: S. Jagodic)

2.4.3 Paša govedi

Najstarejši način izkoriščanja travne ruše je paša. Z njo se preživljajo tako divje rastlinojede živali kot tudi domače, prežvekovalci in konji. Z vidika varstva narave je paša najbolj gospodaren in najbolj sprejemljiv način reje domačih živali (Vidrih, 1983).

Travna ruša pokriva kar četrtno kopnega oziroma dve tretjini kmetijskih površin. Na sejanem travinju rušo praviloma tvorijo požlahtnjene kakovostne vrste rastlin z veliko pridelovalno zmogljivostjo, primerne za intenzivno izkoriščanje (Vidrih, 1983).

Brez ustreznega nadzora nad živalmi oz. vodenja paše se lahko kljub pašni reji zmanjšata tako raznolikost botanične sestave ruše kot pridelovalna zmogljivost zemljišča. Poslabša se lahko tudi splošno zdravje pašnih živali zaradi okužb z notranjimi in zunanji zajedavci. (Vidrih, 2005).

Za urejeno, dokaj intenzivno pašo so primerne predvsem rastline z dobro razvitimi koreninami, dobrim razraščanjem, s sposobnostjo rasti listov iz njihove osnove tako po košnji kot tudi paši in rastline z dobro zaščitnim vršičkom (Vidrih, 1983).

Na travno rušo čreda vpliva s pašo, onesnaževanjem z izločki in gaženjem. V vsakem »grizljaju« govedo zaužije 0,2 do 1,0 g krme, izraženo v suhi snovi. Da se čreda nahrani mora posamezna žival v obdobju 7 do 9 ur približno 30.000 krat »ugrizniti« v rušo. Od višine ruše je odvisna količina krme, ki jo žival zaužije. Številni dejavniki vplivajo na okusnost in všečnost posameznih vrst rastlin. Med njimi so zelo pomembni predvsem

starost in vrsta rastlin, dlakavost, olistanost, in raskavost listov, onesnaženost rastlin, okuženost z rastlinskimi boleznimi, vsebnost živalim neprijetnih snovi (alkaloidi), plevel v ruši... (Vidrih, 1983).

Živali zelo rade pasejo belo deteljo, travniško bilnico in mačji rep, takoj za njimi tudi mnogocvetno in trpežno ljujko. Trave kot so pasja trava, trstikasta bilnica in rdeča bilnica so živalim manj zanimive (Čop, 2003).

Na celodnevni paši si živali razdelijo čas. Imajo čas za pašo, čas za prežvekovanje, čas za sprehajanje, opazovanje ter čas za počitek. Najraje se živali pasejo zgodaj zjutraj in pozno zvečer. Za hranjenje porabi posamezna žival okrog 9 ur dnevno, ostali čas je namenjen drugim aktivnostim (Štuhec, 2003).

Najprimernejša višina ruše pri paši goveda je med 6 – 10 cm, jeseni pa okrog 4 cm. Pašne živali pri »grižljaju« redko odtrgajo naenkrat celo rastlino. Odstranijo le dele poganjkov, s tem omogočijo hitrejšo regeneracijo, saj lahko snovi še vedno prehajajo od nepoškodovanih poganjkov do popasenih. Kadar je premajhna obremenjenost pašnika se čreda pase le na delu površine, ostali del ruše pa ostari in postane za pašo nezanimiv. Na ta način se lahko ustvari zelo raznolika ruša; del zelo popasene površine in del ostarele, nepopasene površine (Vidrih, 1983).

Z blatom odraslo govedo dnevno onesnaži 0,6 – 0,7 m² površine, katera je za pašo manj primerna. Veliko poškodb ruše, predvsem na strmih in hribovitih predelih nastane tudi zaradi gaženja živali, kadar so neugodne vremenske razmere. Škodo na zemlji in ruši preprečimo tako, da živali bolj pogosto prestavljamo iz čredinke v čredinko. Pašnik moramo razdeliti na večje število čredink. Bolj pogosto moramo premeščati korita z vodo in jih postavljati na takšna mesta, da bo padavinska voda lahko kar najhitreje odtekla. Živali naj se na zelo razmočenem zemljišču pasejo samo dvakrat po tri ure dnevno. Preostali čas pa naj prebijejo na utrjenem ali odcednem delu pašnika (Vidrih, 2005).

Slika 5: Primer močno poškodovane travne ruše (foto: S. Jagodic)

Warzecha in sod. (1998) navajajo koristi gaženja, katera se kaže v trpežnosti travne ruše. Pri gaženju pašne živali uničijo nezaželeno rastline in omogočajo rast rastlin, ki so bolj trpežne.

Na zmanjševanje ličink majskega hrošča v tleh vpliva gaženje živali na paši. V kolikor bi opustili ukrepe za omejevanje njihovega širjenja, bi le te lahko v posameznih letih povzročile veliko škode na travinju (Vidrih, 2005).

2.4.4 Ograditev pašnika

Na pašniku je potrebno urediti dobre in kvalitetne ter trpežne ograje, katere tudi vremenski vplivi ne uničijo prehitro, saj z njimi preprečujemo pobeg živali iz ograjenega pašnika. Vsako leto oziroma po potrebi je obvezno narediti obhod okoli pašne ograde in le to popraviti (Warzecha in sod., 1998).

Elektroograje, ki jih uporabljamo pri urejanju pašnikov delimo v dve skupini:

- začasne elektroograje (živali želimo kratek čas zadržati na določenem delu zemljišča),
- stalne več žične ograje (namenjene ograjevanju posesti in pašnikov) (Vidrih T. in Vidrih M., 1999).

Stalna več žična elektroograja bo preprečevala prehod pri izpolnitvi naslednjih pogojev:

- prilagojena mora biti vrsti živali, ki ji želimo preprečiti dostop na zemljišče
- biti mora dobro vidna, da živali vidijo do kje lahko gredo

- v ograji morajo biti vedno dovolj močni pulzi električnega toka (Vidrih T. in Vidrih M., 1999).

Višina stalne ograje in število žic na ograji se ravna po vrsti in kategoriji živali na pašniku. Za rejo goveda, kjer so prisotne vse kategorije, od telet do odraslih živali, morajo biti napeljene tri žice v višini 30, 60 in 90 centimetrov (Vidrih T. in Vidrih M., 1999).

Slika 6: Pogled na del črede, v ozadju čredinke (foto: S. Jagodic)

2.4.5 Pasme goveda primerne za celoletno rejo na pašniku

Za odločitev za celoletno rejo živali na pašniku je potrebno zavedanje, da bodo preko celega leta, tudi pozimi in v neugodnih vremenskih razmerah živali na prostem. Za ta način reje so zato primerne predvsem mesne pasme govedi (Warzecha in sod., 1998).

Tudi Achler (1991) je mnenja, da so za celoletno rejo na pašniku primerne predvsem mesne pasme, le te pa delimo na intenzivne in ekstenzivne. Intenzivne pasme so: šarole, limuzin, mesni tip lisaste pasme, nemški angus in piemonteze. Mes ekstenzivne pasme pa sodijo: angus, hereford, luing, highland - škotsko višavsko govedo, galloway, salers in pritlikavi zebu.

Zahtevnejše pasme porabijo do enkrat več sena ter silaže pri celoletni reji na prostem (brez hleva) kot manj zahtevne pasme. Zato so ekstenzivne pasme manjšega okvirja najbolj primerne za celoletno rejo na prostem (Osterc, 1998).

S pasmo galloway in škotsko višavskim govedom poteka v Nemčiji celoletna reja ter prezimovanje živali na prostem brez problemov (Eilers, 2005).

Osterc in Čepon (1998) sta mnenja, da je za naše razmere najprimernejša reja manj zahtevnih mesnih pasem tam, kjer je veliko skromnih travnatih zemljišč; v hribovitih predelih ter na Krasu. V Evropi so najpogostejše med manj zahtevnimi mesnimi pasmami: hereford, aberdeen angus, galloway, highland - škotsko višavsko govedo in druge.

2.4.6 Velikost črede

Vidrih (2005) navaja, da pri delu z velikimi čredami izkušnje kažejo, da je potrebno živali razdeliti na manjše skupine zato, da se živali med seboj poznajo. Vsaka žival pozna svoje mesto in položaj v čredi, če je le ta manjša od 50 živali. Čreda je zaradi tega veliko bolj mirna. Pomembno je tudi, da rejec, ki skrbi za čredo pozna posamezne živali ter opaža morebitne spremembe v obnašanju, kar pa je lažje izvajati v manjših čredah.

2.4.7 Kontrola črede

Mörchen in Jesse (1997) poudarjata, da je potrebno vsaj enkrat dnevno opraviti kontrolo črede. To velja predvsem za čas pred telitvijo, v kolikor bi se pojavile težave lahko rejec hitro ukrepa.

Živali so še posebej obremenjene v zimskem času, saj so izpostavljene neugodnim vremenskim vplivom (mraz, veter, dež). Vsaj enkrat dnevno je potrebno izvesti kontrolo živali na pašniku, kar pripomore k preprečevanju izgub živali. V času ekstremnih zimskih razmer, v telitvenem obdobju ter v času zdravljenja je kontrola črede še posebej pomembna (Eilers, 2005).

Vidrih (2005) je mnenja, da je zelo pomembno, da skrbnik pozna posamezne živali, opazi posebnosti v njihovem obnašanju ter ustrezno ukrepa.

2.4.8 Sezonske telitve

Razmnoževanje vseh živali in rastlin je v naravnem okolju sezonsko, s tem so za obstoj posamezne vrste najbolj izkoriščene naravne razmere. Večanje številnosti posamezne vrste je prilagojeno vremenskim razmeram, hranilnim snovem v tleh za rastline in razpoložljivi krmi za živali (Vidrih, 2005).

Kadar je za samice na razpolago največ krme, takrat naj se tudi kotijo mladiči. Človek si je pridobil dovolj znanja, da lahko to tudi spremeni (Vidrih, 2005).

Najcenejša krma za prežvekovalce je paša. Sezonske telitve ali telitve v bloku omogočajo, da živali na pašniku čim bolj izkoristijo hitro spomladansko rast ruše in obilico paše (Vidrih, 2005).

Obstajata dva načina prehoda na sezonsko telitev. Lažji je prvi način, pri katerem odprodamo vse krave, ki bodo telite izven določenega telitvenega termina. Dokupimo živali, katere telitev bo ustrezala zahtevam po sezonski telitvi. Rejci, kateri želijo ohraniti lastno čredo živali, bodo izbrali drugi, težji način prehoda na sezonsko telitev. Pri tem načinu je za uspešen prehod na sezonsko telitev potrebno vsaj triletno prehodno obdobje. To je dražji način kot odprodaja neustreznih živali (Vidrih, 2005).

Najugodnejša je za slovenske razmere pozno zimska oziroma zgodnje spomladanska telitvena sezona. Telitve bi lahko teoretično bile preko celega leta, vendar bi to imelo negativne posledice, kot so: težka organizacijska izvedljivost zaradi naravnih pripustov in telitev na pašniku, veliko več dela, večja cena krme za kravo in tele, manjša gospodarnost reje. Pomembno je, da so telitve združene v čim krajšem obdobju, zaradi prednosti kot so manj dela in večja izenačenost telet, kar je pomembno v celotnem času reje oz. pitanja (Čepon, 2004).

Tudi pozimi so možne telitve, vendar moramo teleta čimprej po telitvi namestiti v suha ter pred vetrom zaščitena ležišča, saj novorojena teleta še nimajo dobro razvite termoregulacijske sposobnosti in obstaja večja možnost, da pride do pogina telet. Pri živalih, ki so celo leto na prostem je zato primernejša telitev s spomladanskem času (Eilers, 2005).

2.4.9 Zajedavci pašnih živali

Pašne živali razvijejo večjo vitalnost in odpornost proti boleznim kot uhlevljene. Le ta se kaže pri večji stopnji obrejitve, lažjih porodih, vitalnejših teletih, zmanjšanju plodnostnih motenj in kasnejšemu izločanju plemenskih živali iz reje (Vidrih in sod., 1998).

Pašne živali imajo tako notranje kot zunanje zajedavce. Posebno pozornost moramo nameniti odbiri plemenskih živali ter vodenju paše. Živali, katere se pasejo imajo na pašniku bolj harmonično izbiro rudnin ter vitaminov, vendar tudi večjo možnost okužb z zajedavci, notranjimi in zunanjimi, kot uhlevljene živali (Vidrih, 2005).

Živali so najbolj izpostavljene okužbam parazitov, kadar so poleti in pozimi na istem pašniku. Notranji zajedavci jim napadajo prebavila, pljuča in jetra. Živali moramo redno opazovati ter preprečevati okužbe z notranjimi zajedavci. Jemanje vzorcev blata je potrebno dvakrat letno. Kadar je izvid pozitiven je potrebno zdravljenje proti parazitom in menjava pašnika, v kolikor nam razmere to omogočajo (Eilers, 2005).

Ob koncu pomladi ter v začetki jeseni so v naših podnebnih razmerah zelo ugodni pogoji za širjenje zajedavskih bolezni. Pred začetkom paše morajo živali dobiti zdravila za zatiranje notranjih zajedavcev. Če bo manj jajčec v ruši spomladi bo tudi manjša verjetnost, da se bodo notranji zajedavci prekomerno razmnožili ob koncu poletja. V kolikor pride do okužbe je potrebno ponovno zdraviti živali, da bo dobra prireja pri živalih dosežena tudi jeseni (Vidrih, 2005).

Pašnike okužuje tudi divjad, zato notranjih zajedavcev pri pašnih živalih ne moremo povsem zatreti. Namen zatiranja bolezni z zdravili je ta, da zmanjšamo število zajedavcev,

predvsem število invazijskih ličink na zelinju, ki ga živali zaužijejo. K manjši okuženosti pašnika z zajedavci prispeva učinkovita elektroograja, ki preprečuje dostop divjadi na pašnik. S tem, ko razdelimo pašnik na čredinke, preprečimo živalim, da bi se prepogosto vračale na okužene površine (Vidrih, 2005).

3 MATERIAL IN METODE DELA

3.1 VPRAŠALNIK IN INTERVJU TER NJUNI IZVEDBI

V diplomski nalogi smo želeli izvedeti, kako so posamezni rejci prišli do informacij o škotskem višavskem govedu in zakaj so se odločili za rejo te pasme goveda. Do odgovorov na v nalogi postavljena vprašanja smo prišli s poslanimi vprašalniki in z izvedenimi intervjuji rejcev škotskega višavskega goveda.

Poklicali smo različne inštitucije, kmetijsko gozdarske zavode, govedorejske službe, vendar nikjer nismo bili upravičeni do imen rejcev škotskega višavskega goveda, saj to omejuje zakon o varovanju osebnih podatkov.

Imena rejcev smo dobili na spletu.

Leta 2007 smo poslali vprašalnike osmim rejcem škotskega višavskega goveda, vendar je le 6 rejcev vrnilo izpolnjene vprašalnike.

Samo trije rejci pa so bili pripravljeni bolj podrobno predstaviti svojo kmetijo in rejo škotskega višavskega goveda. Te rejce smo tudi obiskali na njihovih kmetijah in sicer leta 2007 ter ponovno 2016, kjer smo si od blizu ogledali to, glede krme, skromno, nezahtevno ter zelo simpatično pasmo goveda. Rezultate smo nato primerjali in analizirali.

3.2 INTERVJU TREH REJCEV ŠKOTSKEGA VIŠAVSKEGA GOVEDA

Z intervjujem, ki smo ga opravili na treh kmetijah, smo želeli izvedeti, zakaj so se rejci odločili za rejo škotskega višavskega goveda. Zanimalo nas je, kje so izvedeli za to pasmo goveda. Anketirane kmetije so nam predstavile rejo škotskega višavskega goveda, velikost črede ter lastnosti pasme. Zanimala nas je tudi tržna usmeritev kmetij.

4 REZULTATI

4.1 ANALIZA PODATKOV IZ VPRAŠALNIKA

V preglednici 3, ki je iz leta 2007, so prikazani odgovori rejcev na vprašanja o prvem srečanju s škotskim višavskim govedom, o prvih vtisih rejcev o pasmi tega goveda, zakaj so se odločili za škotsko višavsko govedo, kje so kupili prvo žival te pasme ter katero govedo redijo poleg škotskega višavskega goveda.

Preglednica 3: Prvo srečanje, vtis, navdušenje rejcev te pasme goveda ter nakup škotskega višavskega goveda (ŠVG)

	Rejec 1	Rejec 2	Rejec 3	Rejec 4	Rejec 5	Rejec 6
Prvo srečanje s ŠVG	v Nemčiji, leta 1998	v Avstriji, leta 2000	v Nemčiji, leta 1984	pri rejcu 3, leta 2001	v Avstriji, leta 1998	na Škotskem, za leto ni podatka
Prvi vtis o ŠVG	zanimiva, nezahtevna pasma goveda	zelo zanimivo govedo	veličasten	zelo simpatična pasma, takoj začel razmišljati o nabavi	navdušen nad lepoto in lastnosti pasme	zelo zanimiva, nezahtevna in vzdržljiva pasma
Zakaj ste se navdušili za ŠVG	zaradi preprostega vzdrževanja, ne potrebuje hleva, kakovostno meso	pasma je primerna kmetiji	enostavna reja, minimalno obremenjuje rejca	samostojno govedo, primerno za prosto rejo, idealna dejavnost poleg službe	odporna pasma za celoletni izpust, tradicionalna reja, posledično kakovostno meso	pasma primerna za rejo na prostem, ne potrebuje dnevne pozornosti
Nakup prve živali	v Nemčiji, leta 2000	ima živali samo v reji	v Nemčiji, leta 2000	v Sloveniji, leta 2002	v Avstriji, leta 1998	v Nemčiji, leta 2000
Pasme goveda poleg ŠVG	nobena	nobena	nobena	nobena	nobena	nobena

Iz preglednice 3 je razvidno, da so se vsi rejci, razen rejca 4, prvič srečali s škotskim višavskim govedom v tujini, v Avstriji, Nemčiji ter na Škotskem. Rejec 4 je prvič videl to pasmo goveda v Sloveniji, pri rejcu 3. Prvo srečanje pri rejcih, ki smo jih zajeli v analizi je, bilo že leta 1984 in sicer rejca 3.

Vsem rejcem se je zdelo škotsko višavsko govedo zelo zanimivo in simpatično. Rejec 4 je takoj, ko je spoznal še lastnosti in prednosti pasme goveda, začel razmišljati o nabavi črede, ki bi bila poleg službe zelo primerna dejavnost za njegovo kmetijo.

Vseh šest rejcev se je navdušilo za rejo škotskega višavskega goveda zaradi preprostega vzdrževanja, enostavne ter tradicionalne reje. Rejca 1 in 5 sta redila škotsko višavsko govedo posledično zaradi kvalitetnejšega in ekološko pridelanega mesa.

Nakup prvega predstavnika škotskega višavskega goveda je bilo leta 1998 v Avstriji, pri rejcu 5.

Najkasneje je kupil prvega predstavnika te pasme rejec 4, leta 2002 v Sloveniji. Noben od v analizi zajetih rejcev v letu 2007 ni poleg škotskega višavskega goveda redil druge pasme goveda.

V preglednici 4, ki je iz leta 2007, so predstavljeni odgovori rejcev o pogojih reje na kmetiji, nadmorska višina, nagib terena, vrsta kmetijskih površin, vrsta krme, ki so jo pridelovali, oblika kmetovanja, koliko časa so se dnevno ukvarjali z govedom ter tržna usmeritev na kmetiji oziroma pri posameznemu rejcu.

Preglednica 4: Pogoji reje na kmetiji pri posameznih rejcih

	Rejec 1	Rejec 2	Rejec 3	Rejec 4	Rejec 5	Rejec 6
Nadmorska višina (m)	ni podatka	680-1100	300	350	500	700
Nagib terena (%)	ni podatka	15-55	ni podatka	20-40	do 45	35
Vrsta kmetijskih površin	travniki, pašniki, gozd	travniki, pašniki, gozd	travniki, pašniki njive, sadovnjaki	pašniki, travniki	pašniki 4ha, travniki 5ha, njive 5ha, sadovnjak	pašniki, travniki
Kakovost, vrsta krme	80% seno, 20% travno-deteljna mešanica-siliranje	seno	seno	30% seno, 70% travna silaža	seno, travna silaža-pozimi	seno
Oblika kmetovanja	ekološko	ekološko	ekološko	ekološko	ekološko	ekološko
Dnevno ukvarjanje z SVG	pol ure	dve uri	do dve uri	eno uro	dve uri	3x tedensko po pol ure
Tržna usmeritev	direktna prodaja plemenskih živali	samo rejec živali, lastnik prodaja za pleme	prodaja plemenskih živali	vzreja plemenskih živali in prodaja ekološkega mesa	prodaja ekološkega mesa	za lastne potrebe
Telitvena sezona	spomladi	spomladi	zgodaj spomladi	zgodaj spomladi	december do junij	skozi vse leto

SVG – škotsko višavsko govedo

Iz preglednice 4 je razvidno, da kmetije ter kmetijske površine rejcev zajetih v analizi v letu 2007 ležijo na nadmorski višini od 300 do 1100 metrov.

Na vseh kmetijah so se želeli kljub težkim razmeram kot so visok naklon kmetijskih površin, težko dostopne obdelovalne površine za strojno obdelavo, škoda, ki jo povzroči divjad še naprej ukvarjati s kmetijstvom, obdelovati kmetijske površine, preprečiti njihovo zaraščanje ter rediti govedo.

Vse kmetije so imele večino kmetijskih površin slabše dostopnih, nagib terena je razmeroma velik, od 15% do 55%. Za rejca 1 in 3 nimamo podatkov za nagib terena,

vendar menim, da je nagib večine njunih kmetijskih površin prav tako podoben ostalim štirim kmetijam.

Od vseh kmetijskih površin so imeli rejci leta 2007 največ travnikov in pašnikov, najmanj pa njiv. Rejca 1 in 2 sta imela v lasti tudi gozd. Rejec 3 je leta 2007 prideloval na kmetijskih površinah tudi piro, oves, lan, konopljo ter različno sadje kar je tudi prodajal na ekološki tržnici.

Vseh šest rejcev je leta 2007 redilo škotsko višavsko govedo celo leto na prostem, v ograjenih oborah. V pašnem obdobju, od spomladi do pozne jeseni so se živali pasle v ograjenih pašnikih.

Polovica rejcev je izven pašne sezone pokladala svoji čredi samo seno, ostala polovica je poleg sena poklada tudi travno silažo.

Vseh šest rejcev je bilo leta 2007 usmerjeno v ekološko kmetovanje, saj je bil takšen način kmetovanja s strani države in Evropske unije že takrat tudi finančno podprt.

Rejci so se ukvarjali s škotskim višavskim govedom od 3x tedensko po pol ure do 2 uri dnevno. Porabljen čas je bil odvisen od dela, ki so ga takrat opravljali ter velikosti črede.

Iz preglednice 4 je razvidno, da so bili rejci leta 2007 tržno usmerjeni predvsem v prodajo živali za pleme in prodajo ekološko prirejenega mesa, ki je takrat na trgu dosegalo primerno ceno. Rejec 6 je bil edini, ki je redil škotsko višavsko govedo samo za lastne potrebe.

Telitve so imeli na petih kmetijah sezonske, od marca do junija, ko je na voljo obilo paše. Samo rejec 6 je imel telitve skozi celo leto.

Vseh 6 rejcev škotskega višavskega goveda je imelo poseben odnos do reje goveda, kot tudi do samih živali in je želelo biti v stiku z njimi ter kmetovati na naraven, ekološki način.

Leta 2007 kmetijam oziroma rejcem škotsko višavsko govedo ni predstavljalo edinega vira dohodka, saj so bili rejci upokojenci nekmetijske dejavnosti ali pa je bil glavni vir dohodka zaposlitev zunaj kmetijstva.

4.2 ANALIZA TREH KMETIJ V LETU 2007

Za anketiranje in obisk rejcev smo se odločili saj smo hoteli podrobneje predstaviti kmetije, kjer redijo škotsko višavsko govedo. Trije v vprašalniku zajeti rejci so bili pripravljeni podrobneje predstaviti svoje kmetije in rejo škotskega višavskega goveda. Te tri rejce smo leta 2007 tudi obiskali.

4.2.1 Predstavitev kmetije rejca 1

Leta 2007 smo anketirali kmetijo, ki se nahaja na Štajerskem, na nadmorski višini 500 metrov in je takrat štela dva člana gospodinjstva, ki sta bila upokojena. Občasno so jima na

pomoč priskočili tudi ožji družinski člani. Reja škotskega višavskega goveda je na ekološki kmetiji predstavljala dopolnilno dejavnost.

Na kmetiji so obdelovali 9 ha kmetijskih zemljišč, ki so bili namenjeni pridelavi krme; paši, senu ter travni silaži, ki so jo konzervirali v balah. Možnosti najema kmetijskih površin v okolici kmetije niso imeli.

Na kmetiji so dobili prve informacije o pasmi škotsko višavsko govedo leta 1997 v Avstriji. Govedo se jim je zdelo zelo simpatično, nezahtevno ter zelo primerno za njihovo hribovito kmetijo, saj je skromno glede krme in izjemno prilagojeno slabim vremenskim razmerah. Leto kasneje, (1998), so se odločili za nakup škotskega višavskega goveda, ki so ga uvozili iz Avstrije.

Leta 2007 je njihova čreda štela 17 živali, ki so jo sestavljali: plemenski bik, krave, telice in teleta.

Bika so imeli v čredi stalno prisotnega, imeli so naravni pripust. Bik je bil zelo uspešen, saj so imele krave na leto eno tele. Bika so po potrebi menjali, da so preprečili parjenje v sorodstvu.

S telitvami niso imeli nikakršnih težav, saj so krave vedno telile same, brez pomoči rejca. Rejec pa je bil ob telitvah vseeno vedno prisoten. Telitve so imeli sezonske in sicer od maja do junija. Odstavljene bikce so na kmetiji prodali ali pa so jih odpeljali v klavnico, ki je registrirana za zakol ekološko vzrejenih živali. Na kmetiji so sami izdelovali suhomesnate izdelke iz ekološko prirejenega mesa, ki so jih prodajali na tržnici. S ceno suhomesnatih izdelkov in ekološko prirejenega mesa so bili na kmetiji zadovoljni, kot tudi s ceno prodanih plemenskih živali. Plemenske teličke so obdržali doma, za obnovo črede.

Rejec je imel čredo škotskega višavskega goveda celo leto na prostem. V neugodnih vremenskih razmerah, kot so dež, veter, sneg in mraz so se živali lahko umaknile v lesen nadstrešek. Vendar pa so bile, po izkušnjah rejca, kljub sneženju in dežju živali raje na prostem.

V vročih poletnih dneh se je čreda rada umaknila v senco dreves, velikokrat se so osvežile tudi v ribniku, ki so ga imeli v eni izmed čredink, kar je razvidno iz slike 7.

Slika 7: Plemenski kravi, v ozadju ribnik (foto: S. Jagodic)

V pašni sezoni so se živali pasle na pašniku, ki je bil razdeljen na čredinke. Živali pa so po potrebi, na 10 do 14 dni prestavljali iz ene v drugo čredinko. Čreda škotskega višavskega goveda je imela tudi možnost hranjenja s senom, ki so ga imeli ves čas na razpolago v lesenem zavetju. Enkrat dnevno je rejec živalim pokladal vitaminsko – mineralni dodatek, ki so ga imele zelo rade.

V daljšem deževnem obdobju in v zimskem času je moral biti rejec previden, saj je bilo potrebno omejiti čredo na določen del pašnika, ker so velikokrat imeli težave z gaženjem in trganjem ruše, ki se je nato spremenila v blatno njivo (slika 7).

Rejec se je s čredo dnevno ukvarjal do dve uri. V tem času je opravil kontrolo živali, po potrebi jih je prestavil v novo čredinko, preveril delovanje električnega pastirja, nasul jim je vitaminsko – mineralni dodatek. Pozimi je poleg sena pokladal tudi travno silažo in občasno počistil del nadstreška na katerem so živali blatile.

Leta 2007 anketirani rejec je bil mnenja, da so živali zelo mirnega značaja, z njimi ni imel nikakršnih slabih izkušenj. Krave so zelo skrbne matere, svoja teleta so vedno branila, takrat pa je moral biti rejec malo bolj previden. Velikokrat je bil pri čredi v ogradi tudi s tem namenom, da je ohranjal in navezoval stike, da kasneje ni imel težav »pri vdiranju v njihov prostor«.

Rejec je bil nad škotskim višavskim govedom zelo navdušen, saj je s to, glede krme skromno, nezahtevno in simpatično pasmo goveda ohranjal kmetijske površine v funkciji, preprečeval zaraščanje in skrbel za popestritev okolja v svojem kraju.

4.2.2 Predstavitev kmetije rejca 4

Kmetija ki smo jo anketirali leta 2007 leži na 330 metrih nadmorske višine in je opredeljena kot gričevnato hribovska. Naklon kmetijskih površin je od 20 % do 50 %.

Na kmetiji je živel ob prvem obisku leta 2007 štiri članska družina.

Rejec oziroma lastnik živali je hodil v službo, prav tako njegova žena. Otroka sta hodila v šolo in sta občasno pomagala na kmetiji.

Reja škotskega višavskega goveda je bila na kmetiji dopolnilna dejavnost.

Na kmetiji so leta 2007 obdelovali 7 ha travnikov ter 6 ha gozda. V najemu so imeli 2 ha travnikov, ki so jih koristili s strojno košnjo za pridelavo konzervirane krme, travne silaže v balah, za zimsko obdobje.

Za škotsko višavsko govedo so prvič slišali v Avstriji, nato še na kmetiji rejca 3, leta 2001. Škotsko višavsko govedo se je rejcu zdelo zelo simpatično, prijazno in zanimivo govedo. Ko so se pozanimali še o reji ter ostalih lastnostih pasme, kot npr.; odpornost, nezahtevnost, skromnost ter samostojnost goveda so se še istega leta odločili za nakup škotskega višavskega goveda. Prve predstavnike te pasme so kupili v Sloveniji.

Čreda škotskega višavskega goveda je leta 2007 štela 7 živali, od tega so imeli enega plemenskega bika, 5 krav ter teleta. Živali so imeli celo leto na prostem. V neugodnih vremenski razmerah kot so dež, veter ter sneg so se živali lahko umaknile v leseno zavetje oz. pokriti del hleva. V vročih dneh so koristile senco dreves.

Od spomladi do jeseni so se živali pasle na urejenih čredinkah. Rejec se je vedno držal načela, da živali čakajo na pašo in ne obratno, kar pomeni, da morajo živali pasti mlado krmo in čim hitreje krožiti po čredinkah. Rejec je imel ločene čredinke glede na naklon površin. Strme čredinke je vedno zapiral ob dežju, da je preprečil erozijo ter nepotrebno gaženje travne ruše. Urejene in utrjene je imel tudi poti za pregon živali in drenaže, da je poskrbel za čim manjšo namočenost travne ruše ob dežju.

Za zatiranje črevesnih zajedavcev je rejec skrbel preventivno in sicer z oralnimi zatiralci enkrat do dvakrat letno. Poleti je skrbel za zatiranje mrčesa.

V zimskih dneh, ko ni bilo zadostne paše je rejec krmil čredo s senom ter travno silažo, ki so jo imele živali ves čas na voljo.

Slika 8: Čreda pri hranjenju (foto: S. Jagodic)

V daljšem deževnem obdobju ter v zimskem času je rejec čredo zapiral v pokriti del hleva, kjer so imele živali globok nastilj. Po potrebi je nastilj menjal.

V čredi so imeli plemenskega bika stalno prisotnega, kar pomeni, da so imeli naravni pripust. Z bikom niso imeli nikakršnih težav. Krave so po mnenju rejca zelo skrbne in zaščitniške matere. Imele so vsako leto novega teleta, kar pomeni, da je plemenski bik dobro opravil svojo nalogo. Da ni prišlo do parjenja v sorodstvu so umaknili telice iz črede preden so spolno dozorele, nekje med 18 – 24 mesecev.

Novorojena teleta so številčili tretji dan po rojstvu. Po izkušnjah rejca prej to ni bilo mogoče, saj je krava preveč branila svojega mladiča. Kadar je rejec preveč posegal v čredo kot npr.; številčenje telet, veterinarski odvzemi krvi itd. jim le ta ni več zaupala in je imel kar nekaj težav pri ponovni vzpostavitvi te vezi.

Kmetijo je obiskoval veterinar samo ob obveznih letnih pregledih, kar pomeni, da je bila čreda zelo zdrava in z njo ni bilo nobenih zdravstvenih težav.

Telitve so imeli na kmetiji sezonske, od aprila do junija. Rejec je bil ob telitvah vedno prisoten, vendar pa krave še nikoli niso potrebovale njegove pomoči.

Največ dela so imeli na kmetiji v spomladanskem času, ko je bilo potrebno pripraviti pašnike na pašo govedi. Potrebno je bilo postaviti električne ograde in počistiti pašnike.

Ko so bili pašniki pripravljeni in se je pričela paša, se je rejec dnevno »zamudil« pri čredi do ene ure. V tem času je preveril električne ograje, pregledal čredo, opazil morebitne poškodbe ali razne spremembe v obnašanju živali, preveril delovanje napajalnikov, pozimi pa jim je dnevno pokladal seno...

Kmetija je bila v letu 2007 tržno usmerjena v prodajo plemenskih živali. S ceno, ki so jo prodane živali dosegale na trgu so bili zelo zadovoljni.

Z rejo škotskega višavskega goveda so bili na kmetiji zelo navdušeni, z njo so si tudi olajšali delo. Strme ter za strojno košnjo nevarne travne površine so spremenili v pašnike, na katerih se je paslo izjemno zanimivo govedo.

4.2.3 Predstavitev kmetije rejca 3

Leta 2007 anketirana ekološka kmetija leži na nadmorski višina 300 metrov, na Štajerskem. Na kmetiji so se poleg reje škotskega višavskega goveda ukvarjali še s pridelavo pire, ovsa, lana, konoplje ter prosa. Obdelovali so 14 hektarov kmetijskih površin. Ukvarjali so se tudi s sadjarstvom in zeliščarstvom. Reja škotskega višavskega goveda je na kmetiji predstavljala dopolnilno dejavnost. Na kmetijskih površinah so kolobarili. Svojo pridelke so prodajali na ekoloških tržnicah.

Rejec se je s škotskim višavskim govedom prvič srečal leta 1984, v Nemčiji. Nad pasmo je bil izjemno navdušen, saj je bila zaradi preproste reje zelo primerna za njihovo kmetijo. Leta 2000 se je odločil za nakup osnovne črede, ki se je nato povečevala. Leta 2007 se je velikost črede gibala med 25 in 30 glav preko leta, odvisno od prodaje živali za pleme.

Rejec je redil čredo škotskega višavskega goveda celo leto na prostem. Čreda je imela možnost umika v preprost hlev, kadar so bile neugodne vremenske razmere. Po izkušnjah rejca je bila čreda ob sneženju vedno raje na »prostem«.

Od spomladi do pozne jeseni so se živali pasle v ograjenih pašnikih, ki so bili v hribovitih predelih. Na tistih kmetijskih površinah, kjer je bila možna strojna obdelava so pridelovali krmo za izven pašnega obdobja. V zimskem obdobju so krmili čredo samo s senom. Čredi so dodajali tudi ostanke od pridelave žit. Od dodatkov so imele živali celo leto na voljo sol.

V čredi so imeli naravni pripust. Glavnino telitev so imeli v spomladanskem času. Rejec v času telitev ni bil prisoten. Nikoli tudi ni imel nikakršnih težav ob telitvah. Po mnenju rejca so krave zelo skrbne matere in so vedno branile svoja teleta pred »vsiljivci«.

Rejec je bil mnenja, da je škotsko višavsko govedo mirnega temperamenta ter zelo radovedno. Vendar pa pri tako številčni čredi ni mogel navezovati in vzdrževati stikov med živalmi, zato je bila čreda po njegovem mnenju tudi bolj nezaupljiva.

Za preprečitev parjenja v sorodstvu je rejec iz črede izločil spolno zrele telice, ki jih je nato prodal za pleme. Živali moškega spola je prodal po odstavitvi, stare okoli enega leta.

Leta 2007 je bil rejec s ceno prodanih plemenskih živali zelo zadovoljen, saj se je takrat začelo tudi povpraševanje po ekološko vzrejenemu mesu.

Rejec je bil mnenja, da z enako številčno čredo škotskega višavskega goveda na kmetiji ne bi mogel preživeti v kolikor bi ta predstavljala glavnino dohodka.

4.3 STANJE TREH KMETIJ V LETU 2016

V želji po primerjavi razvoja kmetij na področju reje škotskega višavskega goveda smo ponovno obiskali kmetije. Stanje kmetij smo v obdobju devetih letih primerjali.

4.3.1 Kmetija rejca 1

Pri našem ponovnem obisku se je stanje v devetih letih nekoliko spremenilo. Kljub enakemu številu članov gospodinjstva ter pomoči ožjih družinskih članov obdelujejo dva hektara več kmetijskih površin kot pri prvem obisku. Imajo 2 ha njivskih površin na katerih pridelujejo žito in koruzo ter 9 ha travnikov in pašnikov.

Na kmetiji so čredo škotskega višavskega goveda povečali za 5 glav. Sestavljajo jo 7 krav, 7 telic, 8 telet ter plemenski bik. Na kmetiji redijo tudi 3 prašiče, 3 koze ter kokoši.

Način reje škotskega višavskega goveda ostaja na kmetiji nespremenjen.

Njihova tržna usmeritev ostaja enaka kot leta 2007. Prodajajo plemenske telice ter enoletne bikce, ki jih koljejo v klavnici, katera je registrirana za zakol ekološko vzrejenih živali.

S ceno suhomesnati izdelkov ter ekološko prirejenega mesa so zelo zadovoljni, medtem ko cena plemenskih živali, telic, dosega na trgu bistveno nižjo ceno kot leta 2007.

S škotskim višavskim govedom so na kmetiji zelo zadovoljni, saj z njim preprečujejo zaraščanje strmih ter za strojno delo nevarnih površinah. Z čredo škotskega višavskega goveda nimajo nikakršnih težav, tako zdravstvenih kot tistih, ki so povezani z načinom reje.

Reja škotskega višavskega goveda jim dnevno vzame minimalno prostega časa. Glede krme je zelo skromna pasma, popase tudi osiromašeno in manj kakovostno krmo. Pasma je zelo simpatičnega in zanimivega videza. Je idealen skrbnik krajine.

4.3.2 Kmetija rejca 4

Od mojega obiska v letu 2007 so na kmetiji povečali obdelovalne površine. V najem so vzeli dva hektara travnih površin. Površine obdelajo strojno, kar jim olajša pridelovanje krme za zimski čas.

Na ekološki kmetiji je reja škotskega višavskega goveda še vedno dopolnilna dejavnost, število članov gospodinjstva pa ostaja enako kot pred devetimi leti.

Čreda škotskega višavskega goveda se je nekoliko povečala in sedaj šteje do 12 glav. Število je odvisno od telitev ter prodanih plemenskih živali.

Način reje škotskega višavskega goveda ostaja na kmetiji nespremenjen. Občasno in po potrebi utrjujejo gonske poti, vstavljajo drenaže in popravljajo lesene ograje.

Večinoma so tržno usmerjeni v prodajo plemenskih živali. Prodajo tudi nekaj ekološko prirejenega mesa, odvisno od povpraševanja. S ceno, ki jo plemenske živali dosegajo na trgu niso zadovoljni, saj je nižja do 40 % v primerjavi z letom 2007, medtem, ko se je cena mesa nekoliko dvignila. Rejec je mnenja, da ekološko prirejeno meso škotskega goveda še vedno ni tako zelo cenjeno.

4.3.3 Kmetija rejca 3

Na kmetiji je rejec, katerega sem obiskala v letu 2007 pokojni. Kljub temu, da na kmetiji še vedno redijo škotsko višavsko govedo njegovi nasledniki niso želeli sodelovati v anketi.

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

Zakaj ne bi manjša kmetija, ki ima v lasti ali najemu nekaj hektarov kmetijskih površin te danosti izkoristila in redila nezahtevno pasmo goveda, kot je škotsko višavsko govedo?

Anketirani rejci se kljub težkim pogojem obdelovanja kmetijskih površin želijo še naprej ukvarjati z kmetovanjem in govedorejo, saj so kmetije prevzeli od svojih prednikov.

Ravno zato se je v zadnjem desetletju stalež škotskega višavskega goveda začel povečevati, kar so naša proučevanja tudi pokazala. Leta 2001 je bilo kmetij na katerih so redili škotsko višavsko govedo le sedem, leta 2015 pa 285.

Skoraj vsi rejci, pet od šestih, ki so bili leta 2007 zajeti v analizi je imelo prvi stik oz. so prvič videli škotsko višavsko govedo v tujini, na različnih sejmih in razstavah. Prvo srečanje s to pasmo goveda je bilo leta 1984.

Vsi v analizi zajeti rejci so bili ob prvem srečanju s škotskim višavskim govedom pozitivno navdušeni nad videzom kot tudi lastnostmi pasme. Škotsko višavsko govedo je zelo odporna pasma goveda. Celo leto je lahko na prostem, ne potrebuje hleva, je skromno in zadovoljno tudi s krmo slabše kakovosti, je oskrbovalec narave – preprečuje zaraščanje kmetijskih površin, zelo redko ali skoraj nikoli ne potrebuje pomoči veterinarja in ne potrebuje vsakodnevnih oskrb...Vsem rejcem se je škotsko višavsko govedo zdelo zelo primerno za njihove hribovite in strme kmetijske površine.

Prvi rejec je škotsko višavsko govedo kupil leta 1998, torej se z rejo te skromne pasme goveda ukvarja skoraj 20 let. Ostali rejci redijo škotsko višavsko govedo nekaj let manj.

Vseh šest kmetij leži na nadmorski višini od 300 do 1100 metrov.

Vse v analizi zajete kmetije imajo kmetijske površine težko dostopne za strojno obdelavo. Naklon večine kmetijskih površin je od 15% do 55%, veliko je bilo ročnega dela, ki pa sedaj ni več potrebno.

Na vseh šestih kmetijah so se že odkar pomnijo sedanji gospodarji ukvarjali s kmetijstvom in z rejo goveda. V anketo, ki je bila narejena leta 2007, vključeni rejci so že od nekdaj živeli z naravo. Kljub težkim razmeram so kmetije želeli še naprej ohranjati kmetijske površine v obdelavi, preprečiti njihovo zaraščanje ter rediti govedo, kot so to počeli njihovi očetje. Vseh šest kmetij je bilo usmerjenih v ekološko kmetovanje.

Od vseh kmetijskih površin so imeli rejci največ travnikov in pašnikov, najmanj pa njivskih površin.

Rejec, ki je imel leta 2007 v obdelavi največ kmetijskih površin (14 ha) je poleg reje škotskega višavskega goveda prideloval tudi lan, konopljo, piro, oves ter različno sadje, kar je tudi prodajal na ekološki tržnici v Ljubljani.

Stalež škotskega višavskega goveda je v analiziranih kmetijah leta 2007 zelo različen, kar je odvisno od velikosti kmetije. Najmanjša čreda škotskega višavskega goveda je štela 7 živali, največja čreda pa 30 živali. Rejci niso nameravali povečevati svoje črede, saj niso imeli možnosti dodatnega najema kmetijskih površin ali pa niso imeli dovolj prostega časa, ki bi bil namenjen tudi pridelovanju krme za zimsko obdobje.

Polovica rejcev je krmila škotsko višavsko govedo pozimi samo s senom, ostala polovica je poleg sena pokladala tudi travno silažo, ki so jo pridelovali na travnih površinah.

Dnevno so se rejci s čredo škotskega višavskega goveda ukvarjali do največ dve uri, kar je bilo zelo odvisno od velikosti črede. V tem času so opravili kontrolo živali, pregledali ograde, spremljali zaloge krme itd. V spomladanskem času je bilo dela največ. V tem delu leta so morali pripraviti pašnike na prihod črede, očistiti pašnike in travnike raznega vejevja, preveriti in obnoviti ograde. Med letom so opravili kakšno čistilno košnjo, prav tako so morali poskrbeti za spravilo krme za čas izven pašne sezone.

Na treh kmetijah so bili rejci pripravljeni podrobneje predstaviti svoje kmetije ter rejo škotskega višavskega goveda. Rejce smo tudi obiskali in sicer leta 2007 ter ponovno v letu 2016.

Na vseh treh kmetijah je bila čreda škotskega višavskega goveda z vsemi kategorijami živali celo leto na prostem, v ograjenem izpustu. Od spomladi do pozne jeseni se je čreda pasla na pašnikih in travnikih, ki so razdeljeni v čredinke. Na kmetijah so imeli v času daljšega deževnega obdobja težave z erozijo in gaženjem travne ruše. Živalim so v tem času, kot tudi pozimi, preprečevali dostop do strmih pašnikov. Kljub rotaciji in kroženju živali po čredinkah so se rejci posluževali oralnih zdravil za preprečevanje širjenja črevesnih zajedavcev. Črede škotskega višavskega goveda so na vseh treh kmetijah imele v neugodnih vremenskih razmerah možnost umika v preproste hleve, vendar so bile živali kljub sneženju in mrazu raje na prostem. V zimskem času, ko ni bilo na voljo paše so rejci svoje črede dnevno krmili s senom, nekateri rejci tudi s travno silažo, ki so jo pridelali na površinah, katera je omogočala strojno obdelavo.

Telitve so imeli na vseh treh kmetijah sezonske, od marca do junija, ko je na voljo obilo paše. V času telitev sta bila rejca 1 in 4 prisotna oziroma sta nadzirala potek telitve, razen rejca 3. Po mnenju rejcev so krave skrbne in zelo zaščitniške matere. Na vseh treh kmetijah so imeli naravne pripuste. Da so preprečili parjenje v sorodstvu so po potrebi zamenjali plemenjaka ali pa spolno zrele telice pravočasno izločili iz črede, jih prodali.

Pri ponovnem obisku kmetij se stanje ni bistveno spremenilo. Na kmetijah so dobili možnost dodatnega najema kmetijski zemljišč, kar jim je omogočalo povečanje črede.

Sama reja škotskega višavskega goveda je na kmetijah po devetih letih ostala nespremenjena..

Na vseh treh kmetijah se tržna usmerjenost leta 2007 ni bistveno razlikovala. Rejci so bili usmerjeni v prodajo odstavljenih telet ter prodajo plemenskih živali. Tržna usmerjenost kmetij po devetih letih ostaja nespremenjena.

Na kmetiji rejca 1 se že odkar redijo škotsko višavsko govedo ukvarjajo tudi s pridelavo suhomesnatih izdelkov (klobas in salam), ki jih poleg mesa prodajajo na ekološki tržnici.

Rejcem škotsko višavsko govedo v letu 2007 ni predstavljajo edinega vira dohodka na kmetiji. Rejci so upokoјenci nekmetijske dejavnosti ali pa je glavni vir dohodka zaposlitev zunaj kmetijstva.

Rejci škotskega višavskega goveda so imeli leta 2007 zelo dobre pogoje na tržišču, predvsem pri prodaji plemenskih živali.

Primer: za odstavlјeno enoletno tele so dobili 1000 €, medtem ko je rejec kombinirane simentalske pasme za bika, ki ga je dve leti redil in prodal dobil komaj enako vsoto.

V slabih 10ih letih je stalež škotskega višavskega goveda počasi naraščal, kar je posledično pripeljalo do nasičenja trga s plemenskimi živalmi in s tem tudi nižjih cen.

Po izkušnjah rejcev se je leta 2007 začelo povpraševanje po ekološko vzrejenem mesu škotskega goveda. V svetovni kuhinji in med gurmani je meso škotskega višavskega goveda zelo cenjeno. Ima specifičen okus in za razliko od drugih vrst govedine nizko stopnjo maščob in holesterola ter visoko vsebnost proteinov in železa, kar so tudi pokazali testi analize mesa, ki so ga dali v analizo na kmetiji rejca1. Ekološko prirejeno meso škotskega višavskega goveda po mnenju rejcev trenutno dosega na trgu tudi do 30% višjo ceno kot meso ostalih pasem goveda.

Pasma škotsko višavsko govedo je zelo primerna za manjše kmetije, kjer kmetijstvo ne predstavlja edinega vira dohodka. Škotsko višavsko govedo zaradi svojega zunanјega izgleda pripomore tudi k turizmu na kmetiji, saj je zelo zanimivo, simpatično ter drugačnega izgleda kot ostale pasme goveda.

Z ekonomskega vidika je škotsko višavsko govedo zelo zanimivo in dobrodošlo za npr. izletniške kmetije in tudi tiste, ki so usmerjeni v ekološko pridelavo in tržijo svoje proizvode.

5.2 SKLEPI

Analizirali smo šest kmetij, od teh smo tri kmetije, ki redijo škotsko višavsko govedo podrobneje predstavili. Na dveh kmetijah smo preverili tudi stanje po devetih letih.

Za najpomembnejše rezultate analize kmetij smo pripravili naslednje sklepe:

- rejci so se odločili za rejo škotskega višavskega goveda zaradi lastnosti pasme; po zunanјem videzu zelo zanimivo govedo, ki pritegne poglede in zanimanja mimoidočih, kar pripomore tudi k prometu na kmetiji, glede reje zelo nezahtevno, saj ne potrebuje hleva, v vseh vremenskih razmerah je lahko na prostem ter glede krme, skromno govedo, ki popase tudi krmo slabše kakovosti,
- reja škotskega višavskega goveda je zelo primerna za tiste kmetije, kjer je pomanjkanje delovne sile iz različnih razlogov, saj vzame minimalno prostega časa,
- na kmetijah želijo kljub težkim pogojem kmetovanja še naprej obdelovati kmetijske površine ter preprečevati zaraščanje tistih, ki so za strojno obdelavo težje dostopne

- in nevarne ter skrbeti za izgled krajine katero so jo podedovali od svojih prednikov,
- rejci so povezani z naravo, živijo ter kmetujejo sonaravno (ekološko),
 - na anketiranih kmetijah je reja škotskega višavskega goveda dopolnilna dejavnost, saj so kmetije površinsko premajhne in nimajo možnosti dodatnega najema kmetijskih površin na katerih bi pridelali krmo in pašo za številčnejšo čredo, katera bi bila edini vir dohodka na kmetiji,
 - meso škotskega višavskega goveda je v svetovni kuhinji in med gurmani zelo cenjeno. Ima specifičen okus in za razliko od drugih vrst govedine nizko stopnjo maščob in holesterola ter visoko vsebnost proteinov in železa,
 - na trgu se zanimanje za ekološko prirejeno meso škotskega višavskega goveda povečuje, le to dosega do 30 % višjo ceno od drugih pasem goveda

6 POVZETEK

V diplomski nalogi smo si zastavili vprašanje zakaj so se rejci odločali za rejo škotskega višavskega goveda, saj stalež škotskega višavskega goveda iz leta v leto narašča.

Leta 2001 je bilo v Sloveniji samo sedem kmetij, ki so redile to pasmo goveda, skupno število živali je bilo 72. Do leta 2007 je število škotskega višavskega goveda počasi naraščalo. Sedaj je kmetij, kjer redijo to nezahtevno pasmo goveda 285, skupno število živali pa nekaj čez 2200.

V analizi je bilo vključenih šest kmetij. Poslali smo jim vprašalnike, vendar pa so bili samo trije rejci pripravljeni bolj podrobno opisati rejo škotskega višavskega goveda. Te smo tudi obiskali na njihovih kmetijah leta 2007 ter ponovno v letu 2016.

Rejci so kmetije prevzeli od svojih prednikov in tudi sami želijo kmetovati, vendar pa imajo omejene možnosti kmetovanja. Prestrme in hribovite površine, ki so za strojno obdelavo lahko nevarne, premalo je delovne sile na kmetiji, poleg službe premalo prostega časa, imajo omejeno možnost najema kmetijskih površin....

Škotsko višavsko govedo je nezahtevna mesna pasma, ki je zelo primerna za hribovske kmetije, kjer želijo ohranjati kmetijske površine v funkciji za pridelavo hrane. Za rejo te pasme goveda se odločajo tudi rejci z ravninskih območij Slovenije.

Razlog za rejo škotskega višavskega goveda je predvsem skromnost in nezahtevnost pasme, vendar pa predstavlja nekakšen izziv, saj je drugačno govedo kot smo ga bili do pred nekaj leti vajeni.

Vse analizirane kmetije so ekološko usmerjene. Na kmetijah so črede škotskega višavskega goveda različno velike, od 7 glav do 30 glav. Vse imajo v čredi naravni pripust, plemenjaka. Po potrebi ga tudi zamenjajo, da preprečijo sorodstveno parjenje. Plemenski biki so na kmetijah zelo uspešni, saj imajo krave vsako leto teleta.

Na vseh analiziranih kmetijah so črede škotskega višavskega goveda celo leto na prostem.

Kadar so neugodne vremenske razmere, predvsem v zimskem času; sneg in nizke temperature, se lahko živali umaknejo v lesena zavetja, vendar pa po izkušnjah rejcev živali raje ostajajo na prostem, saj so tem razmerah po videzu sodeč tudi prilagojene.

V pašni sezoni se živali pasejo na pašnikih, ki so razdeljeni po čredinkah. Rejci po potrebi »selijo« živali po čredinkah, nekje na 14 dni kar je odvisno od hitrosti rasti travne ruše ter vremenskih sprememb. V deževnih dneh preprečujejo dostop živalim na pašo strmih pobočjih, da preprečijo pretirano gaženje travne ruše ter erozijo tal.

Rejci se s svojimi čredami ukvarjajo do dve uri na dan. V tem času preverijo stanje svojih živali, preverijo delovanje električnega pastirja, popravijo morebitne poškodbe električnih ograd, ki jo naredi divjad, preverijo delovanje napajalnikov. V zimskem času, ko ni primerne paše rejci dnevno krmijo živali s senom, nekateri pa pokladajo svoji čredi tudi

travno silažo. Rejci živalim dodajajo tudi sol, nekateri tudi vitaminsko – mineralni dodatek.

Po izkušnjah rejcev je škotsko višavsko govedo zelo odporna ter zdrava pasma goveda. K temu zelo verjetno pripomore celoletni izpust na prostem.

Rejci obiskov veterinarjev ne beležijo, izjema so obvezni letni pregledi. Za preprečevanje širjenja črevesnih zajedavcev na kmetijah skrbijo tudi s pašo v čredinkah. Rejci enkrat do dvakrat oziroma po potrebi živali zdravijo z oralnimi zdravili. Krave ob telitvah ne potrebujejo pomoči rejcev, kljub temu pa nekateri rejci opazujejo poteke telitev. Krave so zelo skrbne in zaščitniške matere. Teleta na kmetijah rejci sami številčijo. Največkrat to opravilo opravijo tretji dan, saj je prej skoraj nemogoče zaradi pretiranega nagona krav po zaščitni mladičev. Kasneje pa imajo prav tako težave, saj je teleta težje ujeti.

Rejci so tržno usmerjeni v prodajo plemenskih živali ter ekološko prirejenega mesa, kar je odvisno od povpraševanja kupcev. Samo en rejec pa na svoji kmetiji predeluje tudi suhomesnate izdelke.

Pred slabimi desetimi leti je bila cena prodanih plemenskih živali zadovoljiva, vendar pa se je s širitvijo in povečevanjem števila kmetij na katerih redijo to pasmo goveda ter posledično s presežkom živali na trgu cena zmanjšala do 40 %.

Cena ekološko prirejenega mesa škotskega višavskega goveda je nekoliko višja kot leta 2007, vendar pa po mnenju rejcev še vedno ne dosega primerne cen glede na kakovost mesa.

7 VIRI

- Achilles W. 2002. Ganzjährige Freilandhaltung von Fleischrindern. Darmstadt, Kuratorium für Technik und Bauwesen in der Landwirtschaft: 103 str.
- Achler B. 1991. Boom bei den Fleischrindern – und wer daran verdienen kann. Top Agrar Extra: Fleischrinderproduktion: 8-12
- Breinesberger J., Gabriel H., Grosshagauer E., Oberlehner F., Paller F., Reisinger M., Steinwender R., Wiesböck J., Wilfinger H. 1990. Mutterkuhhaltung. Wien, Beratungsserviceestelle, Bundesministerium für Land und Forstwirtschaft: 40 str.
- Cizej D. 1991. Govedoreja. Maribor, Obzorja: 14-20
- Čepon M., Petrič N. 2004. Govedoreja. Zapiski s predavanj. Domžale, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko (neobjavljeno)
- Čepon. M. 2004. Načrtovanje sistemov rej krav dojlj. Govedorejec, 12: 10-11
- Čop J. 2003. Splošno poljedelstvo s pridelovanjem krme in pašništvo. Zapiski s predavanj. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo (neobjavljeno)
- Eilers U. 2005. Freilandhaltung von Mutterkühen. Bildungs und Wissenszentrum Aulendorf für Wiehhaltung, Grünlandwirtschaft, Wild und Fischerei. https://www.landwirtschaft-bw.info/site/pbs-bw-new/get/documents/MLR.LEL/PB5Documents/lazbw_rh/pdf/f/Freilandhaltung%20von%20Mutterk%C3%BChen.pdf?attachment=true (15. mar. 2016)
- Genska banka v živinoreji. Register pasem z zootehniško oceno. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko. <http://www.genska-banka.si/pasme/register-pasem-z-zootehnisko-oceno> (25. mar. 2016)
- Highlandcattle Breed Standards. Highland Cattle Society. <http://www.highlandcattlesociety.com/highland-breed/standards.aspx> (1. apr. 2016)
- Mörchen F., Jesse M. 1997. Mutterkühe: Es geht auch ohne Ställe. Top Agrar, 3: 20-23
- Osterc J. 2003. Sonaravno kmetijstvo. Zapiski s predavanj. Rodica, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko (neobjavljeno)
- Osterc J. 1998. Reja dojlj v Evropi se širi. Kmečki glas, 55, 9:5
- Osterc J., Čepon M., 1998. V Sloveniji potrebujemo dogovor o programu reje dojlj. Sodobno kmetijstvo, 31, 6: 310-312

- Samraus H. H. 1987. Atlas der Nutztierassen: 220 Rassen in Wort u. Bild. Stuttgart, Ulmer: 80 str.
- Štuhec I. 2003. Etologija domačih živali. Zapiski s predavanj. Rodica, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko (neobjavljeno)
- Vidrih T. 1983. Tehnologija paše v hribovitem svetu. Ljubljana, Kmečki Glas, Priloga združne zveze Slovenije. Sodobno kmetijstvo: str. 16-21
- Vidrih T. 1998. Kako prezimujejo drugje? Kmetovalec, 65, 2: 22-23
- Vidrih T. 1998. Pitanje mladih goved na paši. Kmetijstvo in okolje. Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije: 477-482
- Vidrih T. 2005. Pašnik: najboljše za živali, zemljo in ljudi. Slovenj Gradec, Kmetijska založba: 172 str.
- Vidrih T., Kovačič M., Kocjančič M. 1998. Prezimovanje govedi na pašniku. Znanost in praksa v govedoreji, 21. zvezek: 131–136
- Vidrih T., Vidrih M. 1999. Elektroograje: postavitve in vzdrževanje. Slovenj Gradec, Kmetijska založba: 10-25
- Vzreja škotskih višavskih govedi (Highland Cattle – Slovenija). Kmetija Petek. <http://www.kmetijapetek.com/govedo.php> (15. mar. 2006)
- Warzecha H., Hochberg H., Berger W., Müller B., Reisinger E. 1998. Standpunkt für Freilandhaltung von Fleischrindern im Winter. Jena, Thüringer Landesanstalt für Landwirtschaft. <http://www.tll.de/ainfo/archiv/flrw0998.pdf> (15. mar. 2016)

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju viš. pred. mag. Marku Čeponu za pomoč in potrpežljivost pri izdelavi naloge.

Za pregled diplomske naloge ter pomoč pri popravkih se zahvaljujem recenzentu prof. dr. Stanku Kavčiču ter predsedniku komisije doc. dr. Silvestru Žguru.

Prav tako gre zahvala dr. Nataši Siard za pregled in nasvete pri dokončnem oblikovanju diplomske naloge.

Za vso pomoč in vzpodbudne besede v času študija se zahvaljujem gospe Sabini Knethl.

Zahvala gre vsekakor tudi rejcem škotskega višavskega goveda, saj so mi predstavili svoje kmetije in škotsko višavsko govedo. Brez njih diplomske naloge s tem naslovom nikakor ne bi bilo možno izvesti.

Zahvalila bi se rada tudi vsem neimenovanim, ki so mi kakorkoli pomagali pri izdelavi diplomske naloge.

PRILOGE

Priloga A: Vprašalnik

Vprašalnik, ki smo ga po pošti poslali osmim rejcem škotskega višavskega goveda je vseboval naslednja vprašanja:

- Kdaj in kje ste se prvič srečali s škotskim višavskim govedom?
- Kakšen je bil vaš prvi vtis o tej pasmi goveda?
- Zakaj ste se navdušili in odločili za rejo škotskega višavskega goveda in ne za katero drugo pasmo goveda?
- Kdaj in kje ste kupili prvega predstavnika te pasme?
- Ali redite poleg škotskega višavskega goveda še katero drugo pasmo goveda, katero in zakaj ?
- Kakšni so pogoji reje na Vaši kmetiji? (nadmorska višina, vrsta kmetijskih površin, nagib terena, možnost najema kmetijskih površin, telitvena sezona...)
- Koliko ur se dnevno ukvarjate z govedom?
- Kakšna je kakovost krme, ki jo pridelujete? (vrsta krme, kmetijski pridelki, analiza zemlje...)
- Kakšna je Vaša tržna usmeritev?
- Ali se poleg reje škotskega višavskega goveda, in s tem kmetijstvom, ukvarjate pri Vas še s katero drugo dejavnostjo?

Priloga B: Anketa

Anketirali smo tri rejce škotskega višavskega goveda, vendar na vsa vprašanja nismo uspeli dobili podatkov.

1. Kdaj in kje ste prvič slišali za škotsko višavsko govedo?
2. Kakšen je bil Vaš prvi vtis o pasmi škotsko višavsko govedo?
3. Kdaj in kje ste kupili prvega predstavnika te pasme?
4. Zakaj ste se odločili za to pasmo in ne za katero drugo pasmo goveda ali živalsko vrsto?
5. Na kateri nadmorski višini leži Vaša kmetija?
6. Kakšen je naklon kmetijskih površin?
7. Kolikšna je obtežba površin? (GVŽ/ha)
8. Kako velika je Vaša čreda; katere kategorije živali predstavlja čreda?
9. Kje redite živali? (čez zimo, čez leto) Imajo hlev, zavetje?
10. Kakšno krmo krmite živalim? (Zimski obrok – letni obrok)
11. Katero krmo pridelujete sami?
12. Koliko površin je namenjenih pridelavi krme?
13. Koliko kmetijski površin namenite posamezni kulturi?
14. Dokupujete krmo; katero in koliko?
15. Koliko časa dnevno posvetite živalim?
16. Kakšna dela opravljate takrat?
17. Ste na kakšne stvari posebej pozorni?
18. Pogosto potrebujete pomoč veterinarja?
19. Kako skrbite za reprodukcijo živali?
20. Pripust – kako skrbite, da ne pride do parjenja v sorodstvu?
21. Kdaj je glavčina telitev? Imate sezonske telitve?
22. Ste prisotni in nadzorujete dogajanje med telitvami; se pojavljajo kakšni zapleti?
23. So krave dobre matere?
24. Se je že zgodilo, da je krava poleg svojega odredila tudi tuje tele?
25. Kakšen je temperament živali?
26. Ali jih je kljub »naravni« reji mogoče udomačiti oz. se ne bojijo človeka?
27. Se vam zdi, da živali neugodne vremenske razmere (mrzle zime, vroča poletja) težko prenašajo?
28. Kakšne so po Vašem mnenju prednosti in slabosti njihove odlakanosti? (vremenske razmere, zajedavci, splošno počutje živali)
29. Kakšna je Vaša tržna usmeritev?
30. Kakšne cene dosega meso na tržišču? Ste zadovoljni s ceno na trgu?
31. Kakšno odraslo telesno maso dosegajo živali?
32. Kakšni so dnevni prirasti? (g/dan)
33. Se ukvarjate s predelavo mesa?
34. Je reja škotskega višavskega goveda pri Vas prvotnega pomena ali je dopolnilna dejavnost?
35. Bi bilo na Vaši kmetiji, možno preživeti samo z rejo enako številčne črede škotskega višavskega goveda?